

2005 M. LIETUVIŲ GIMTOSIOS KALBOS MOKYKLINIŲ BRANDOS EGZAMINŲ REZULTATŲ KOKYBINĖ ANALIZĖ

**Autoriai: teksto interpretacijos MBE kokybinės analizės A. Sirutavičiūtė, A. Šventickienė,
testo MBE kokybinės analizės R. Jarienė, V. Salienė**

I. KOKYBINĖS ANALIZĖS TIKSLAI, ŠALTINIAI

2005 metų mokyklinio lietuvių kalbos brandos egzamino turinį reglamentavo 2004 m. egzaminų programa¹, kuri rėmėsi Bendrosiomis programomis ir išsilavinimo standartais, parengtais ir paskelbtais 2002 m. Vienas iš egzamino tikslų ir uždavinių, įvardytų minėtoje egzaminų programoje, yra „sudaryti sąlygas kiekvienai mokyklai analizuoti lietuvių kalbos mokymo(si) efektyvumą ir padėti įvertinti esamą padėtį jų mokykloje“². Todėl šios egzamino užduoties kokybinės analizės tikslai yra šie:

- išanalizuoti, kokios yra mokinių atskirų dalyko turinio sričių žinios bei gebėjimai;
- išsiaiškinti, kokių gebėjimų ir žinių mokiniams trūksta;
- pateikti rekomendacijas ugdymo procesui tobulinti.

Analizės šaltinis – 2005 m. mokyklinį gimtosios kalbos egzamino testą ir teksto interpretaciją/rašinį laikusius 400 abiturientų darbai, atrinkti atsitiktiniu būdu.

2005 m. egzamino užduotimi buvo siekiama patikrinti šias dalyko turinio sritis: literatūros (kultūros) pažinimą ir kalbos pažinimą bei vartojimą.

Egzamino metu buvo tikrinami dvejopi gebėjimai: 1) žinių taikymas ir 2) problemos sprendimas, analizavimas, interpretavimas, vertinimas³.

Dalyko žinių taikymą mokinys parodo tikslingai, motyvuotai, tinkamai vartodamas kalbotyros ir literatūrologijos sąvokas; vartodamas tinkamas gramatines formas bei konstrukcijas, taisyklingai rašydamas; atpažindamas skaitomo teksto žanrą, epochos, srovės bruožus, teksto funkcinį stilių, atsakydamas į teksto suvokimo klausimus ir atlikdamas užduotis, kurios reikalauja rasti reikalingą informaciją, perfrazuoti teksto mintis savais žodžiais, daryti tiesiogines išvadas, rasti citatas minčiai pagrįsti.

Gebėjimą reikšti mintis, analizuoti, interpretuoti, vertinti mokinys parodo, kai nagrinėja, atrenka ir tinkamai sieja informaciją; išskiria ir aptaria skaitomų tekstų struktūrinę dalis, atskleidžia jų ryšius bei kuriamas prasmes; formuluoja teksto pagrindinę mintį, problemą; atskleidžia teksto prasmę remdamasis savo patirtimi, siedamas tekstą su įvairiais kontekstais; argumentuoja, išsako savo požiūrį, vertina skaitomų tekstų turinį ir raišką; rašo tinkamos struktūros tekstą (pradžios pastraipa, dėstymo pastraipos, baigiamoji pastraipa); reiškia mintis stilinga kalba; tinkamai redaguoja tekstą.

Mokiniai laikė du lietuvių gimtosios kalbos egzaminus: testą ir teksto interpretaciją/rašinį. Testu siekiama įvertinti mokinių gebėjimą suvokti bei vertinti skaitomo teksto turinį ir raiškos ypatumus, gebėjimą taikyti kalbos kultūros (gramatikos ir žodyno), stilistikos, rašybos ir skyrybos žinias. Teksto interpretacija / rašiniu siekiama įvertinti mokinių gebėjimą analizuoti bei interpretuoti grožinį tekstą arba analizuoti grožinius lietuvių literatūros kūrinius pasirinkta tema, remtis turima literatūrologine kompetencija bei kultūrinio konteksto išmanymu, atrinkti, susieti, apibendrinti informaciją, taisyklinga kalba reikšti mintis, kurti rišlų tekstą raštu.

Egzaminų užduočių kokybinė analizė skiriama vyresniųjų klasių mokiniams, mokytojams, užduočių rengėjams, vertintojams.

¹ Brandos egzaminų programa. Lietuvių kalba 2004 ir 2005m. – Vilnius, Nacionalinis egzaminų centras, 2003.

² Ten pat. P.6.

³ Toliau analizėje jie apibendrintai vadinami reprodukovimo ir produkavimo gebėjimais.

II. MOKINIŲ ATSAKYMŲ ANALIZĖ

TEKSTO INTERPRETACIJOS ANALIZĖ

Lietuvių gimtosios kalbos mokyklinio teksto interpretacijos/rašinio egzaminu siekta įvertinti mokinių komunikavimo gimtąja kalba ir kultūrinę kompetencijas: gebėjimą atidžiai skaityti, suvokti, analizuoti bei interpretuoti vieną iš trijų nurodytų grožinių lietuvių literatūros tekstų (teksto ištraukų) pasirinktu aspektu, remtis turima literatūrologine kompetencija (literatūros istorijos ir teorijos žiniomis) bei kultūros, istorijos ir kitais kontekstais. Taip pat buvo vertinamas kalbinis raštingumas plačiąja prasme: gebėjimas logiškai bei stilingai dėstyti mintis raštu, taisyklingai rašyti, kurti rišlų trinarės struktūros tekstą.

2005 metais mokyklinį teksto interpretacijos/rašinio brandos egzaminą rinkosi 38 275 (valstybinį – 2171) mokiniai. Galima daryti prielaidą, kad tokį didelį pasirinkimą lemia kelios priežastys: mokyklinio teksto interpretacijos/rašinio egzamino rezultatų nereikia stojant į daugelį studijų programų; rezultatai sužinomi gerokai anksčiau; interpretacija/rašinys laikoma/-as itin nereikšmingu siauru dalyku, kurio daugiau gyvenime neprireiks; galbūt mokiniai pasitiki mokytojo geranoriškumu ir teigiamu, jiems palankiu darbų vertinimu ir kt. Suformavus atsiktinę pervertinamų darbų imtį, tikėtasi įvairaus darbų lygio, tačiau pasikartoję praeitų mokslo metų situacija: retai pasitaikė puikių darbų, dauguma jų tik vidutinio arba žemo lygio.

Iš visų pervertintų mokyklinio egzamino teksto interpretacijos ir rašinių darbų buvo tik keletas, kuriuose mokiniai parodė puikų pasirengimą atidžiai perskaityti kūrinį, jį analizuoti, remtis literatūrinium, kultūriniu ar kitu kontekstu, kryptingai interpretuoti, sklandžiai kurti rišlų tekstą, be klaidų jį parašyti. Dauguma darbų paviršutiniški, nenuoseklūs, turintys daug raiškos trūkumų, netgi labai mažos apimties.

Iš visų 400 pervertintų darbų, kaip ir praeitais metais, rašinių pasitaikė tik 19 (mokiniai suvokia, kad rašinys reikalauja didesnio apsiskaitymo), todėl negalima daryti patikimų išvadų.

Šio egzamino pagrindinei sesijai buvo parinkti 3 tekstai interpretacijai: *Just. Marcinkevičiaus dramos „Mažvydas“ ištrauka*, *S. Nėries eilėraštis „Mano vaikelis“*, *V. Mykolaičio – Putino romano „Altorių šešėly“ ištrauka*, ir 3 temos rašiniui: *„Moters pasaulis lietuvių literatūroje“*, *„Skriaudos ir kaltės tema lietuvių literatūroje“*, *„Poetas ir kūryba“*, ir buvo nurodyti trys autoriai: Maironis, J. Biliūnas, V. Juknaitė (žr. Statistinės analizės 4 psl.). Mokiniai, rašiusieji teksto interpretaciją, turėjo pasirinkti vieną iš tekstų ir per tris valandas parašyti ne mažiau kaip dviejų puslapių apimties teksto interpretaciją, o pasirinkusieji rašinį – vieną iš 3 pateiktų temų, kurias galėjo susisiaurinti, pasitiksinti, bet būtinai turėjo remtis ne mažiau kaip dviem autoriais (vienas turėjo būti iš nurodytųjų).

Tiek teksto interpretacijos, tiek ir rašinio darbai buvo vertinami pagal tris kriterijus: turinys, raiška, raštingumas. Šie trys kriterijai nebuvo vienodos vertės: turinys (tiek rašinio, tiek ir teksto interpretacijos) vertintas 18 taškų (apie 30 proc. šios užduoties vertės), raiška – 20 taškų (35 proc. vertės), raštingumas – 20 taškų (35 proc. vertės). Visi labai svarbūs, vertinant mokinių kalbinę kompetenciją: raštingumas ir iš dalies turinio aspektas vertinamas kalbinių užduočių ir teksto skaitymo bei suvokimo teste, raiška, parodanti ne tik gebėjimą kurti rišlų tekstą, bet ir kalbos jausmą, tik teksto interpretacijos/rašinio dalyje.

Užduoties analizei naudojama statistinė informacija ir pervertinimo metu pastebėtos tendencijos. Kokybinei analizei, kuri pateikiama tiek užduoties rengėjams, tiek mokytojams, tiek mokiniams, bene aktualiausias yra sunkumo parametras, parodantis, kiek tam tikra užduotis (vertinimo kriterijus, aspektas ir pan.) mokiniams buvo įveikiama (sunki). Plačiau neaptariami du statistiniai parametrai: vertinimo kriterijaus (aspekto) skiriami geba ir vertinimo kriterijaus (aspekto) koreliacija su visa užduotimi, nes visų trijų vertinimo kriterijų (ir vertinimo aspektų) skiriami geba yra vidutinė, o koreliacija labai aukšta. Pastarieji du parametrai paminimi tik kai kuriais atvejais, kai jie dėl vieno ar kitų priežasčių gerokai skiriasi iš bendro konteksto.

Turinio analizė

Teksto interpretacijos darbų turinys vertintas 4 aspektais: teksto pobūdis ir struktūra; teksto temos, problemos, vertybės; teksto sąsajos su kontekstu(-ais); interpretacijos pagrindumas, nuoseklumas, kryptingumas. Rašinio turinys taip pat vertintas 4 aspektais: ar suvokta tema, pasirinktas aspektas,

nusakyta pagrindinė mintis ir prasminiai akcentai, ar teiginiai argumentuojami, ar aptartas kontekstas, ar nusakytas mokinio požiūris bei vertinimas.

Statistiniai duomenys rodo, kad atskleisti turinį, lyginant su kitais dviem (raiškos ir raštingumo) kriterijais, mokiniams buvo sunkiausia – sunkumas 45,60 proc. (raiškos sunkumas – 60,37, raštingumo – 63,98 proc.), nors koreliacija visų trijų vertinimo aspektų labai stipri (turinio – 0,87, raiškos – 0,89, raštingumo – 63,98). Atskirų šio kriterijaus aspektų sunkumas pasiskirstė taip: teksto pobūdžio ir struktūros sunkumas – 54,86 proc., temos, problemos, vertybių – 52,55 proc., konteksto – 41,99 proc., interpretacijos pagrįstumo – 56,61 proc. Šie rezultatai geresni nei praėjusiais metais. Matyt, tokius rezultatus lėmė ir interpretuoti kūriniai: V. Mykolaičio – Putino, Just. Marcinkevičiaus ištraukos buvo aiškios ir, be to, dalis mokinių buvo analizavę per pamokas; S. Nėries eilėraštis, priešingai, kėlė nemažai interpretavimo sunkumų.

Mokyklinio egzamino teksto interpretacijos vertinimo normose žanras, tipas, meninė kalba sujungta su struktūra (pasakotojo, kalbančiojo/veikėjo situacija, nuotaika, teksto kompozicija, erdvė, laikas, jų kitimas, veiksmas/vykimas), todėl nėra statistinių duomenų ir negalima nustatyti, kokie mokinių gebėjimai šiuo aspektu. Šiomet, kaip ir praeitais metais, pastebėta, kad mokiniai daugiausia dėmesio skiria teksto struktūrai aptarti. Meninės raiškos priemonės dažniausiai tik įvardijamos ir nenurodoma jų paskirtis konkrečiame tekste. Retame darbe meninės raiškos priemonės buvo vartojamos atskleisti veikėjo vidinį pasaulį, laiko ar erdvės kaitą. Taip pat pastebėta, jog mokiniai klysta įvardydami meninės raiškos priemones. Be to, analogiška situacija tiek praeitų metų, tiek šių testo teksto suvokimo užduoties dalyje (žr. *Testo analizę*, 27–29 psl.; 3, 11, 13.2 teksto suvokimo užduoties klausimų analizę). Labai nedaug buvo teksto interpretacijos darbų, kuriuose mokiniai išsamiai aptarė kūrinio žanrą, jo tipą. Tai tik patvirtina, kad ugdymo procese vis dar išlieka teorijos ir praktikos dermės stygius, todėl mokiniai nesugeba pasiremti teorijos žiniomis.

Aptardami teksto struktūrą, mokiniai daugiausiai kalbėjo apie veikėjus, jų nuotaikas, erdvę, laiką, nesigilindami į jų kaitą, trūko argumentų, siejimo su teksto prasme. Išryškėjo strukturalistinio interpretacijos modelio išigalėjimas – formali kūrinio požymių „inventorizacija“ ir teksto elementų tapimas metafiziniais simboliais. Tik šiek tiek daugiau nei trečdalis (37,27 proc.) mokinių darbų struktūra ir teksto pobūdis įvertintas 4 ar 3 taškais, pakankamai didelės dalies (29,65 proc.) – 0, 1 taškais. Vadinasi, dauguma mokinių geba tik įvardyti atskirus struktūros elementus, visai nesiedami jų su teksto prasme (1 pavyzdys, 15 psl.).

Aptariant antrąjį aspektą (temą, problemą, vertybes), būtina pastebėti, kad mokiniams sunku išsamiai aptarti ir argumentuoti remiantis tekstu. Šio aspekto sunkumas vidutinis (52,55 proc.). Mokiniai pakankamai neblogai geba įvardyti teksto temą, tačiau dauguma darbuose jos nepagrindžia arba pagrindžia netinkamais argumentais. Sunkiau mokiniams aptarti problemas, vertybes, jas išsamiai argumentuoti, susieti su teksto prasme. Net 24,67 proc. mokinių visai apie tai nekalba arba tik nurodo, bet neargumentuoja (surinko 1 ar 0 taškų). 26,25 proc. už šį aspektą gavo 2 taškus iš 5 galimų. Taigi daugiau nei pusė mokinių darbai šiuo aspektu labai silpni. Ugdymo procese reikėtų atkreipti didesnę dėmesį į temų, vertybių, problemų analizavimą, jų argumentavimą, nes nuo šio aspekto suvokimo priklauso bendras darbo lygis, interpretacijos pagrįstumas, kryptingumas. Būtent tie darbai, kuriuose tai suvokta ir sugebėta suformuluoti pasirinkto teksto (ištraukos) temą bei problemą ar problemas, išvelgti vertybes, buvo įdomesni, originalesni, nes tokiuose darbuose pastebėti ir įvardyti skaitomo teksto elementai, meninė raiška tik padėjo išryškinti pasirinktą skaitymo kryptį.

Tiek valstybinio, tiek mokyklinio egzamino metu mokiniams sunku buvo aptarti kontekstą (-us). Statistiniai duomenys rodo, kad mokiniams šis aspektas yra sunkiausias (sunkumas 41,99 proc.). Beveik pusė mokinių (48,56 proc.) tiek ir teksto interpretacijos darbuose, tiek ir rašiniuose juo visai nesirėmė arba tik įvardydavo, net neargumentuodami, nesiedami su tekstu ar darydami fakto klaidų. Tokių darbų labai daug: 48,56 proc. mokinių darbų įvertinti 0 ar 1 taškų iš 5 galimų. Pervertinant darbus pastebėta, kad mokiniai remdamiesi kontekstu/ais daro daug fakto klaidų. Išsamiai aptarė kontekstą ir motyvuotai juo rėmėsi savo darbe tik 7,87 proc. moksleivių. Dar vienas pastebėtas trūkumas toks, kad mokinio įvardyta literatūros srovė, rašytojo (-os) gyvenimo faktai neatliepdavo dėstyje aptariamoms medžiagoms.

Mokyklinio egzamino teksto interpretacijos darbuose pastebėta tendencija, kad mokiniai daugiausiai interpretavo remdamiesi išankstiniu žinojimu arba fragmentiškai, nepagrįsdami ir

neargumentuodami (tokių darbų buvo 66,40 proc.). Daugumai darbų trūko aiškios interpretacijos krypties, o svarbiausia – įžvalgų pagrindimo nagrinėjamu tekstu. Kai kuriuose darbuose tekstas buvo ne tiek analizuojamas ar interpretuojamas, kiek atpasakojamas arba net nurašomas (10,24 proc.). Tai itin dažnai darė mokiniai, pasirinkę analizuoti V. Mykolaičio – Putino tekstą. Pasirinkę analizuoti S. Neries eilėraščių atpasakodavo arba nukrypdavo į savo pačių emocijas ar išpūdžius. (2 pavyzdys, 15 psl.).

Iš 400 darbų tik maža dalis (19 darbų) buvo rašinių, tačiau galima teigti, kad tik vienas kitas pasitaikė darbas pakankamai geras. Kituose rašiniuose matyti, mokiniams sunkiai sekėsi išsakyti aiškia savo poziciją aptariamų dalykų atžvilgiu arba vertinimai buvo nenuoseklūs, ne visai aiškūs.

Kitos bendros pastabos apie teksto interpretacijos/rašinio trūkumus turinio kriterijaus požiūriu:

- Kasmė vertinant tiek valstybinio, tiek pervertinant mokyklinio tipo egzamino darbus susiduriama su ta pačia problema: daug dėmesio skiriama teksto elementams (aspektams) aptarti, bet nejungiama į visumą bei nesiejama su teksto prasmėmis. Tokiuose darbuose labai pasigesta pasirinkto interpretacijos aspekto, kūrinio visumos ir teksto logikos paisymo, todėl galima teigti, kad abstrakcija ir schema tampa kūrinio meninės tikrovės prielaida.
- Linkstama nepagrįstai išplėtoti atskiras teksto užuominas, detales, izoliuotai aptarti spalvas ar paskirus žodžius. Pavyzdžiui:

Šioje pastraipoje galima išžiūrėti dvi spalvas – tai mėlyną ir baltą. Mėlyna spalva simbolizuoja ramybę, manyčiau gerumą, o balta – skaistumą, nekaltumą, gyvenimo šviesą. Šios spalvos susijusios viena su kita bei labai artimos Liudui Vasariui, kadangi jo šventiniai rūbai būtent tokios spalvos. (V. Mykolaitis – Putinas. „Altorių šešėly“).

- Interpretacijos/rašinio vertinimo reikalavimai kartais tampa pagrindiniu orientyru kuriant tekstą. Kitaip tariant, skaitant kai kurias interpretacijas akivaizdžiai išryškėja mokymo(si) pagal vertinimo instrukciją modelis. Pavyzdžiui³:

Svarbiausios Putino temos yra asmenybės, laisvės ir laisvo kūrybingumo problema. Laikas yra vasara, žemė jau įkaitusi nuo saulės spindulių. Vieta – šalia ežero, kur matyti dvaras ir bažnytkaimis (V. Mykolaitis – Putinas. „Altorių šešėly“).

Ištraukoje laikas – vasara, tai galime spręsti iš gamtos aprašymo. Vidurdienis. Aprašomas dabartinis kunigo gyvenimas. Erdvė – labai plati, atvira, gal netgi tuščia (V. Mykolaitis – Putinas. „Altorių šešėly“).

Taigi išryškėja problema – įvardyti, kas yra kūrinyje, dauguma mokinių geba, tačiau trūksta sugebėjimo aptarti, kokia kiekvieno elemento prasmė, ir susieti į visumą ir su teksto prasmėmis.

- Rašiniuose mokiniai geba suformuluoti temą, pagrindinę mintį, tačiau ji nepakankamai atskleista, ne visada apima teksto visumą, dažnai trūksta prasminių akcentų.

Mokiniai nepakankamai geba argumentuoti teiginius, jie nėra išsamūs arba mokiniai visiškai neargumentuoja, o kartais parenka netinkamus. Pavyzdžiui:

Tekste vartojami lotyniški pasakymai. Manau, todėl, kad kunigai mokėjo lotynų kalbą ir tokie pasakymai suteikia paslaptiškumo ir įdomumo. (V. Mykolaitis – Putinas. „Altorių šešėly“).

Romano pavadinimas „Altorių šešėly“ susijęs su ištrauka. Būtent čia, altorių šešėlio apšviestas, Liudas Vasaris sėdėjo, kai nusprendė tapti bei savo gyvenimą paskirti kunigybei. Altorius turi labai svarbią prasmę – tai Mišių apeigos dalis, tik už altoriaus klebonas aukoja mišias. Tačiau grįžkime prie likusių pastraipų. (V. Mykolaitis – Putinas. „Altorių šešėly“).

- Mokiniai nemotyvuotai ar net klaidingai vartoja pagrindines literatūros sąvokas. Pagrindine problema laikytume gebėjimą paaiškinti, ką ir kodėl taip perskaitė, taikyti žinias (vartoti sąvokas, rasti žinomus kontekstus ir pan.), ypač argumentuoti ir apibendrinti.
- Mokiniai nepakankamai remiasi kontekstu arba juos painioja. Kai kurios klaidos leidžia manyti, kad mokiniai nelabai suvokia literatūros procesą. Dažnai mokinių bandymai taikyti teorijos žinias ar vartoti sąvokas virto ne tik turinio, bet ir raiškos trūkumais.

³ Mokinių kalba visuose pateikiamuose pavyzdžiuose netaisyta.

Raiškos vertinimas

Raiška vertinta keturiais aspektais: teksto struktūra, teksto vientisumas, teksto žodingumas ir sintaksinių konstrukcijų įvairovė, kalbos stilingumas. Mokinio rišlaus teksto kūrimo gebėjimai itin svarbūs kiekvienam asmeniui, o vertinami tik teksto interpretacijos egzamine.

Raiškos kriterijus, remiantis statistika, buvo vidutinio sunkumo: lengvesnis nei turinys ir šiek tiek sunkesnis nei raštingumas – sunkumas yra 60,37 proc. (palyginimui 2004 metais – 56,24 proc.) Taigi statistikos duomenys rodo, kad rezultatai, palyginus su praėjusiais metais, gerėja, tačiau logiškai, tiksliai, glaustai reikšti mintis mokiniams vis tiek dar yra sunku.

Vertintų raiškos aspektų sunkumas yra toks: teksto sandaros sunkumas – 70,73 proc. (2004 m. – 64,08%), teksto vientisumo – 70,38 proc. (2004 m. – 61,74 proc.), teksto žodingumo – 72,70 proc. (2004 m. 68,58 proc.), kalbos stilingumo – 47,54 proc. (2004 m. – 47,47 proc.). Pervertinant darbus pastebėta, kad mokiniai geba kurti trinarės struktūros tekstą, tačiau įžangos ir pabaigos dar nėra tinkamai išplėtos, logiškai susietos su tuo, kas dėstoma, teminiu, stilistiniu požiūriu. Juolab kad 6,30 proc. darbų įvertinta 0 taškų, 45,93 proc. darbuose rasta teksto sandaros trūkumų. Tai rodo ir pati žemiausia koreliacija iš visų 4 vertinimo raiškos kriterijų (0,50, palyginimui 0,68; 0,72; 0,73).

Statistika rodo, kad mokiniams pakankamai lengvas buvo teksto vientisumo aspektas (sunkumas – 70,38 proc.). Jau nedaug pasitaikė darbų, kuriuose tekstas neskaidomas pastraipomis. Tačiau ugdymo procese daugiau reikėtų dėmesio skirti vidinei pastraipos struktūrai: aiškiam teiginio formulavimui, jo argumentavimui, dalinei užsklandai. Juk parašyti tinkamos struktūros pastraipą nėra lengva: gerų darbų, kuriuose raiška būtų vertinta 7 taškais, pasitaikė 12,34 proc. Mokyklinio egzamino darbų apimtis nėra didelė, bet daug vientisumo klaidų (6 – 12 padarė 13,12 proc. mokinių).

2005 metais sunkiausias raiškos aspektas buvo kalbos stilingumas. Sunkumas 47,54 proc. Nors statistikos duomenys rodo, kad bendras raiškos rezultatas pakankamai aukštas, tačiau retai pasitaikė darbų, kuriuose mokiniai sklandžiai, nuosekliai, aiškiai, logiškai geba formuluoti mintis. 9 taškais (iš 9) įvertinta tik 1,84 proc. Daugiau nei penktadalio mokinių darbuose (21,26 proc.) rasta po 12 – 20 stiliaus trūkumų. Priminsime, kad vertinant dvi to paties tipo stiliaus klaidos yra dubliuojamos. Akivaizdu, kad minties raiškai turi būti sutelktas gerokai didesnis dėmesys tiek mokant kurti rišlų tekstą, tiek redaguojant jau parašytą.

Keletas stiliaus klaidų pavyzdžių:

Vyrauja keletas terminų, kurie suteikia vaizdingumo (V. Mykolaitis – Putinas. „Altorių šešėly“).

Čia minimos dvi konkrečios gėlės, tai aguona ir rugiagėlė, ko gero, pačios ryškiausios laukų gėlės, tačiau be galo trapios ir pažeidžiamos, toks koks gali būti vaikelio gyvenimas (S. Nėris. „Mano vaikelis“).

Vincas Mykolaitis – Putinas savo pagrindinį veikėją su didelėmis vertybėmis pateikia tokį stiprų ir atkaklų (V. Mykolaitis – Putinas. „Altorių šešėly“).

Kitos pastabos apie raišką:

- Mokiniai savo darbuose laikosi tradicinės trinarės struktūros, tačiau didžiausia problema yra ta, kad įžangoje rašoma visa žinoma informacija apie rašytoją, tačiau ji nesusiejama su interpretuojamu tekstu, dėstymu, pabaiga; ne visada laikomasi įžangos ir pabaigos proporcijos.
- Tiek teksto interpretacijos darbuose, tiek ir rašiniuose dažnai dėstymas skaidomas pastraipomis, bet nekreipiamas dėmesys į pastraipos vidinę kompoziciją: labai dažnai vienoje pastraipoje yra keletas prasme nesusijusių teiginių arba priešingai – kelis kartus pakartojama ta pati mintis.
- Ne visada paisoma žodžių stilistinių atspalvių, ypač atkreiptinas dėmesys į sąvokų vartojimą: painiojama lyrinis subjektas (labai dažnai lyriniu subjektu laikytas Liudas Vasaris) – pagrindinis veikėjas; romanai – ištrauka; poema (ne viename darbe rasta, kad Just. Marcinkevičiaus „Mažvydas“ yra poema) – drama, pastraipa – posmas; įvaizdis – išpūdis. Atkreiptinas vertintojų dėmesys į tai, kad teksto elementų netinkamas įvardijimas yra laikomas fakto klaida (turinio aspekto klaida), žodžio stilistinio atspalvio nepaisymas – stiliaus klaida (raiškos aspekto klaida ir žymima ž(st)).

- Būtina atkreipti dėmesį į veikėjų ir rašytojų įvardijimą: reikėtų atsisakyti familiaraus kalbėjimo (Liudas turėjo labai mėgiamą vietelę, netoli namų (V. Mykolaitis – Putinas. „Altorių šešėly“); veikėjų ir rašytojų vardų trumpinimo (L. Vasaris, V. M. Putinas).
- Problemų kelia ir citavimas: dažnai iškraipomas autoriaus tekstas (keičiamas laikas, linksniai; praleidžiami žodžiai), cituojamas tekstas tik atkartoja teiginio mintį, citata logiškai nesusijusi su teiginiu, teiginys grindžiamas keliomis citatomis, tačiau ne visos jos dera.

Pervertinant darbus, pastebėta, kad mokytojai ne visada patikrina, ar mokinys tiksliai cituoja.

- Vis didėjanti problema – kalbos logikos nepaisymas. Vertinant darbus kartais susidarė įspūdis, kad mokiniai rašo tiesiog negalvodami, nei ką nori pasakyti, nei kaip tai padaryti: tame pačiame sakinyje ar pastraipoje teigiami visiškai priešingi dalykai, argumentai paneigia teiginius ir pan.
- Vis dažnesne klaida tampa netiksliai nustatytos sakinio ribos: į vieną sakinį sujungiami nutolusias mintis reiškiantys dėmenys, nesujungti artimai susiję dėmenys, neprijungiamas šalutinis dėmuo. Pastarasis atvejis – didžiausia problema. Pavyzdžiui:

Liudas Vasaris – menininkas, jis norėtų padaryti tiek daug, bet negali. Nes jį užgožia šešėlis (V. Mykolaitis – Putinas. „Altorių šešėly“).

Vasaris nuo visko labai atitolo ir net pasimiršo. Kadangi jis yra kunigas (V. Mykolaitis – Putinas. „Altorių šešėly“).

Ši klaida aptinkama ne tik interpretacijose/rašiniuose, bet ir teksto skaitymo ir suvokimo užduotyje. Norint išvengti šios kalbos būtina paisyti išsamaus kalbėjimo/atsakinėjimo į klausimus per visų dalykų pamokas.

Raštingumo vertinimas

Statistinė teksto interpretacijos rezultatų analizė rodo, kad mokiniai, laikę teksto interpretacijos mokyklinį egzaminą, yra pakankamai raštingi. Raštingumo kriterijaus sunkumas – daugiau nei 63 proc., t.y. lengviausiai įveikiamas visos užduoties kriterijus: daugiau nei 18 proc. lengvesnis už turinį ir beveik 4 proc. už raišką (2004 m. raštingumo kriterijaus sunkumas buvo daugiau nei 60 proc.). Be abejo, negalime teigti, kad ši užduotis būtų vienodai lengva visiems mokiniams, išsiskiria profesinių ir aukštesniųjų mokyklų, suaugusių mokymo centrų mokinių žemas raštingumo lygis.

Raštingumas vertintas trimis aspektais: gramatikos ir žodyno, rašybos, skyrybos. Tačiau šių aspektų sunkumas yra nevienodas. Mažiausiai rašiusieji padarė gramatikos ir žodyno klaidų (sunkumas – beveik 70 proc. 22 proc. mokinių nepadarė nė vienos šio aspekto klaidos, daugiau nei 25 proc. – vieną ir tik 9 proc. padarė 5 ar daugiau gramatikos bei žodyno klaidų. Beje, gramatikos ar žodyno klaidų padaro tiek pakankamai gerai, tiek prastai išlaikantys egzaminą mokiniai, tą statistiškai paliudija skiriamoji geba – 28,36 proc.

Palyginti nedaug mokiniai darė ir rašybos klaidų. Sunkumas – daugiau nei 60 proc., beveik 20 proc. mokinių darbai įvertinti 7 taškais, t.y. jie nepadarė nė vienos rašybos klaidos, daugiau nei 16 proc. – vieną rašybos klaidą. Tačiau šiuo aspektu gavusių 1 ar 0 taškų – daugiau nei 12 proc., t.y. jų darbuose padaryta 11 ar daugiau rašybos klaidų. Rašybos požiūriu situacija labai mažai kito lyginant su 2004 metų rezultatais (2004 m. sunkumas – beveik 60 proc., daugiau nei 18 proc. rašiusiųjų nepadarė nė vienos rašybos klaidos, beveik 20 proc. – vieną rašybos klaidą, 9 proc. surinko 0 taškų).

Raštingumo problema yra tradicinė: interpretacijose/rašiniuose, kaip ir teste, daugiausia daroma skyrybos klaidų (klystama net rašant elementarius atvejus). Skyrybos aspekto sunkumas – 60,67 proc. Tai iš visų raštingumo aspektų sunkiausias ir, lyginant su praėjusiais metais, mokiniai skyrybos klaidų darė daugiau. Tik 18,75 proc. mokinių nepadarė nė vienos klaidos (2004 m. 22,97 proc.). Mažesnės dalies mokinių, lyginant su praėjusiais metais, darbai buvo įvertinti 6 taškais (8,75 proc., 2004 m. – 12,61 proc.), jie padarė po 1 skyrybos klaidą. Beveik 16,75 proc. mokinių padarė ne daugiau kaip 2 skyrybos klaidas, o pakankamai daug (10 ir daugiau) skyrybos klaidų padarė daugiau nei penktadalis mokinių (20,25 proc.). Būtina akcentuoti, kad tik skyrybos aspekto iš trijų raštingumo kriterijų yra vidutinė skiriamoji geba ir koreliuoja su visu darbo rezultatu.

Konkrečios pastabos apie raštingumą:

Skyryba:

- Pervertinti darbai dar kartą patvirtina, kad problemų kelia šalutinių dėmenų (ypač atkreiptinas dėmesys į šalutinių dėmenų jungimą jungtuku ar: <...> nežino ar jo darbas turi prasmę<...> (Just. Marcinkevičius. „Mažvydas“)), pažyminių, priedėlių (itin dažnai netaisyklingai priedėliu laikomas tikrinis vardas, pavyzdžiui: Pagrindinis veikėjas, Liudas Vasaris, sprendžia kunigo ir poeto dilemą (V. Mykolaitis – Putinas. „Altorių šešėly“) skyryba.
- Dažna klaida – brūkšnio nerašymas vietoj praleistos tarinio jungties, kai vardinė dalis išreikšta daiktavardžiu, ir brūkšnio rašymas, kai vardinė dalis išreikšta būdvardiškaisiais žodžiais.
- Klystama jungiant vienaarūšes sakinio dalis jungtuku bei.
- Būtina atkreipti dėmesį į citatų skyrybą: cituojamo teksto išskyrimą ne tik kabutėmis, bet ir dvitaškiu bei brūkšniu; eiliuoto teksto eilučių pabaigos žymėjimą pasviruoju brūkšneliu; grafiškai išskirto eiliuoto teksto skyrimą (neskiriama kabutėmis); kupiūros ženklo – ne daugtaškio rašymo vietoj praleistos cituojamo teksto vietos.
- Būdinga klaida – be reikalo rašomi skyrybos ženklai. Dažniausiai nemotyvuotai skiriamos neišplėstinės aplinkybės, žodžiai, kurie nelaikomi įterpiniais (galbūt, taigi, iš tikrųjų). Nemotyvuotos skyrybos problema akivaizdi ir teste (žr. Testo analizę 11 psl.).
- Atkreiptinas dėmesys ir į formalius netinkamos skyrybos atvejus: angliškos kabutės vietoj lietuviškų; nerašomas taškas sakinio gale; painiojamas daugtaškio ir kupiūros ženklas; skyrybos ženklu ne tik baigiama eilutė, bet ir pradama nauja arba skyrybos ženklas rašomas tik naujoje eilutėje.

Įvardytos skyrybos klaidos rodo, kad mokiniams trūksta skyrybinio nagrinėjimo įgūdžių, kurie turėtų būti ugdomi neatskiriant nuo sintaksinio nagrinėjimo, kalbos jausmo.

Rašyba:

Kurdami savo tekstą, mokiniai turi galimybę nerašyti abejonių keliančių žodžių ar pasitikrinti žodyne. Tačiau nemažai esti ir šio raštingumo aspekto klaidų.

- Daugiausia sunkumų kelia ilgųjų – trumpųjų balsių (pavyzdžiui: dvyliptumas) rašyba.
- Dažnas e – è painiojimas: rašoma Neris, nuodemė, geris, pasėkmė ir pan.).
- Nemažai klystama rašant dalelytes (ištikrųjų, vėl gi, netik, ką nors).
- Dažna klaida – netaisyklingas pavardžių/slapyvardžių rašymas: Neris, Mykolaitis Putinas.
- Kartais netinkamai skiemenuojami žodžiai, pavyzdžiui: pasire–nka; pagri–ndiniu, prad–žių.
- Atkreiptinas dėmesys į tai, kad mokiniai kartais nesilaiko bendrųjų rašybos taisyklių: raidės „a“, „m“ rašomos nelietuviškais rašmenimis; nerašomi taškai ant „i“, „j“; dviprasmiškai (gal taisyklingai parašyta, o gal ir ne) gali būti traktuojamas kai kurios nosinių raidžių, dalelyčių rašymas.

Paminėti atvejai ne tik turėtų būti akcentuojami mokiniams, besiruošiantiems laikyti brandos egzaminus, bet ir pradinėje bei pagrindinėje mokykloje.

Gramatika ir žodynas:

- Gramatikos ir žodyno klaidų mokiniai padarė mažiausiai. Tačiau būtina atkreipti dėmesį į nuolat pasikartojančias klaidas: o taip pat, kaip pavyzdžiui, naudojamos meninės priemonės, žodžio pagalba; pagrindiniam veikėjui, priverčia jaustis kitokiu, antru asmeniu. Šie pavyzdžiai rodo, jog būtina didesnę dėmesį skirti vertalų, semantizmų, dvejetainių linksnių, būdvardžio naudininko linksnio, terminų vartojimui.
- Itin dažnai klystama netinkamai prijungiant šalutinius pažyminio sakinius.
- Būdinga klaida – netinkama padalyvinės konstrukcijos vartoseną. Pavyzdžiui:
Remiantis romanu, galiu tvirtai teigti <...> (V. Mykolaitis – Putinas. „Altorių šešėly“).
Būna nedrąsus bendraujant su nepažįstamais žmonėmis (V. Mykolaitis – Putinas. „Altorių šešėly“).

Taigi mokyklinio interpretacijos/rašinio egzamino klaidos, kurių nemažai yra sudubliuojama, rodo nepakankamą abiturientų raštingumą. Todėl jo ugdymas neturėtų apsiriboti vien lietuvių kalbos pamokomis, per kitų dalykų pamokas taip pat turi būti siekiama tikslingo ir taisyklingo žodžių vartojimo ir rašymo. Taip pat svarbu ugdyti tvirtus taisyklingos tarties įgūdžius, mokinių kalbinį jausmą.

TESTO ANALIZĖ

Teksto suvokimo užduoties analizė

Teksto suvokimo užduotis apėmė abi tikrinamas dalyko turinio sritis – literatūrinį (kultūrinį) pažinimą (ši turinio sritis tikrinta klausimais, kurie turėjo atskleisti, kaip mokiniai suvokia skaitomo teksto turinį) bei kalbos pažinimą ir vartoseną (klausimai apie teksto kalbinę raišką).

Teksto suvokimo užduotimi tikrintas platus gebėjimų spektras, tačiau šie gebėjimai sąlygiškai apibendrinti į dvi grupes: 1) žinių taikymas 2) analizavimas, interpretavimas, vertinimas. Pirmoji gebėjimų grupė toliau analizėje vadinama reprodukovimo gebėjimais, o antroji – produkavimo.

Teksto suvokimo gebėjimams tikrinti buvo pateiktas Juozo Marcinkevičiaus tekstas „Nemalkite grūdų, skirtų sėjai“ (tekstą ir klausimus žr. p. 13). Atlikdami užduotį, mokiniai atsakinėjo tik į atvirojo atsakymo klausimus.

Aptarsime mokinių atsakymus į klausimus⁴.

1. Suformuluokite teksto temą.

Ši užduotis tikrino produkavimo gebėjimus. Užduoties sunkumas – 36,38, skiriamoji geba – 30,42.

Kad galėtų sėkmingai atlikti šią užduotį, mokiniai turėjo atidžiai perskaityti tekstą ir suformuluoti teksto visumą apimančią temą. Teksto dalį apimančią temą suformulavo 45,75 proc. mokinių, vietoj temos formulavo pagrindinę mintį formulavo tik 6,5 proc. mokinių, o visiškai neatsakinėjo arba atsakė neteisingai net 40,75 proc. mokinių. Gebėjimas suprasti ir nusakyti teksto temą yra vienas svarbiausių. Numanu, kad ugdymo procese tokio pobūdžio užduotys mokiniams skiriamos, tačiau rezultatai rodo, kad mokiniams pakankamai sunku jas atlikti. Galima daryti prielaidą, kad mokiniams dar sunku taikyti teksto suvokimo strategijas, padedančias atpažinti teksto temą.

2. Kokia pagrindinė problema svarstoma tekste? Suformuluokite ją klausimo forma.

Antruoju klausimu siekta įvertinti produkavimo gebėjimus. Šio klausimo sunkumas – 37,25, skiriamoji geba – 29,17.

Tinkamai suformulavo problemą ir ją užrašė klausimo forma tik 13,5 proc. mokinių. Ne klausimo forma problemą užrašė 1,75 proc. mokinių. Didžioji dalis mokinių formulavo dalinę problemą arba suformulavo tinkamą problemą, bet ją užrašė ne klausiamuoju sakiniu (47,50 proc.). Daugiau kaip trečdalis mokinių visai neatsakinėjo į klausimą arba atsakė neteisingai.

3. Kurio pagrindinio tikslo – įtikinti, informuoti ar sudominti – siekiama šiuo tekstu? Atsakymą argumentuokite aptardami teksto kalbinės raiškos priemones.

Šiuo klausimu tikrinti produkavimo gebėjimai. Klausimo sunkumas – 21,25, skiriamoji geba – 28,75. Visai neatsakinėjo arba atsakė neteisingai 63,5 proc. mokinių. Visiškai teisingai atsakė 6 proc. mokinių. Iš esmės tai buvo pasirenkamojo atsakymo klausimas, tačiau vis tiek mokiniams buvo sunku rasti tinkamą atsakymą. Dar sunkiau sekėsi argumentuoti aptariant kalbinės raiškos priemones: neargumentavo net 29 proc. mokinių. Galima daryti išvadą, kad mokiniams sunku aptarti komunikacinio tikslo ir kalbinės raiškos sąsajas.

4. Kodėl, autoriaus manymu, Lietuvai šiandien ypač svarbios dvasinės vertybės?

Šiuo klausimu tikrinti produkavimo gebėjimai. Klausimo sunkumas – 37,75 skiriamoji geba – 17,5. Ir į šį klausimą neatsakė 62,25 proc. mokinių. Kad atsakytų į šį klausimą, mokiniai turėjo atidžiai perskaityti vieną pastraipą ir apibendrinti, t.y. suformuluoti pagrindinę mintį.

5. Kokius tris veiksnius, galinčius lemti tautos išnykimą, įvardija autorius 2-oje pastraipoje?

Šiuo klausimu tikrinti reprodukovimo gebėjimai. Klausimo sunkumas – 67,08, skiriamoji geba – 23,06. Klausimas nebuvo sunkus, tačiau nerimą kelia tai, kad 13 proc. mokinių sugebėjo rasti tik vieną veiksnių, nors visi trys veiksniai buvo įvardyti nurodytoje pastraipoje. Mokiniams tereikėjo išrašyti nurodytus veiksnius.

⁴ Pateikiami statistiniai duomenys, gauti po darbų pertaisymo ir naujų papildomų kodų išskyrimo.

6. Atidžiai perskaitykite 3-ią pastraipą. Nurodykite du dalykus, dėl kurių autorius kritikuoja šiandienos kultūros politiką.

Šiuo klausimu tikrinti reproduktivumo gebėjimai. Klausimo sunkumas – 67,75, skiriamoji geba – 26,25. Klausimas panašaus pobūdžio, kaip ir prieš tai aptartas. Prastos abiejų klausimų skiriamosios gebos leidžia daryti prielaidą, kad tokio pobūdžio klausimai nediferencijuoja mokinių, t.y. ir stipresni, ir silpnesni mokiniai vienodai atsako į tokius klausimus.

7. Kuo, autoriaus manymu, lietuvių menas galėtų būti įdomus kitų šalių žmonėms?

Šia užduotimi tikrinti produkavimo gebėjimai. Klausimo sunkumas – 46,75 skiriamoji geba – 36,67. Į šį klausimą neatsakė arba atsakė neteisingai 53,25 proc. mokinių. Mokiniais nereikėjo daryti sudėtingų apibendrinimų, tereikėjo nurodyti mūsų kultūros savitumą – tai labai aiškiai buvo įvardyta ketvirtoje pastraipoje.

8. Ką autorius siūlo laikyti kultūros rėmimo prioritetu?

Šiuo klausimu tikrinti reproduktivumo gebėjimai. Klausimo sunkumas – 19,75, skiriamoji geba – 22,50. Klausimas reikalavo rasti informaciją ir padaryti nesudėtingą išvadą. Labai didelis visai neatsakusių arba atsakusių neteisingai mokinių procentas (80,25) leidžia daryti prielaidą, kad mokiniai nesuprato žodžio *prioritetas* reikšmės.

9. Kokias kultūros paramos formas siūlo autorius?

Šiuo klausimu tikrinti reproduktivumo gebėjimai. Klausimo sunkumas – 43,83, skiriamoji geba – 38,89. Atsakinėdami į šį klausimą mokiniai turėjo skaityti kelias pastraipas mintis ir iš jų išrinkti tekste įvardytas paramos formas. Tik šeštadaliui mokinių pavyko rasti visas tris formas, pusė mokinių nurodė dvi arba vieną formą. Beveik trečdalis mokinių visai neatsakinėjo arba atsakė neteisingai. Atsakymas į šį klausimą patvirtina prielaidą, kad mokiniais sunkūs klausimai, prašantys išrašyti kelis dalykus iš teksto.

10. 1. Atidžiai perskaitykite 11-ą pastraipą. Su koku tautinio meno vertinimu autorius nesutinka?

Šiuo klausimu tikrinti produkavimo gebėjimai. Klausimo sunkumas – 55,75 skiriamoji geba – 40. Mokiniais visada nelengvi tie klausimai, kuriuose reikia įvardyti požiūrį, nusakyti, koks yra reiškinio vertinimas, išvelgti, su kokiais požiūriais autorius diskutuoja. Ugdymo procese tokiems klausimams yra skiriama daug dėmesio, jie ugdo mokinių mąstymą, moko vertinti teksto autoriaus mintis, pastebėti prieštaravimus ir kt.

10. 2. Kokį argumentą autorius pateikia?

Šiuo klausimu tikrinti produkavimo gebėjimai. Klausimo sunkumas – 35,25, skiriamoji geba – 42,50. 64,75 proc. mokinių nepateikė autoriaus argumento arba atsakė neteisingai. Atsakant į šį klausimą reikėjo rasti tiesiogiai tekste pasakytą informaciją, t.y. autoriaus pateiktą argumentą. Analizė leidžia daryti prielaidą, kad mokiniais sunku ir patiems argumentuoti, ir rasti tekste pateiktus argumentus. Tai neramina, nes mokymas argumentuoti yra viena iš svarbiausių skaitymo ir rašymo gebėjimų, kuriems mokykloje skiriama daug dėmesio.

11. Paaiškinkite pavadinimo prasmę.

Šiuo klausimu tikrinti produkavimo gebėjimai. Klausimo sunkumas – 20,88, skiriamoji geba – 27,92. Tai vienas sunkiausių klausimų. Teksto pavadinimas buvo metaforiškas, todėl mokiniais reikėjo interpretuoti šią metaforą paisant teksto visumos. Tinkamus atsakymus pateikė 6,25 proc. mokinių, iš dalies tinkamus – 29,25 proc. mokinių, neatsakė arba atsakė neteisingai 64,50 proc. mokinių.

12. Nurodykite teksto žanrą.

Šia užduotimi siekta įvertinti produkavimo gebėjimus. Užduoties sunkumas – 39,50, skiriamoji geba – 27,92. Tinkamą žanrą nurodė tik 38,75 proc. mokinių. Net 60 proc. mokinių į klausimą atsakė neteisingai arba visai neatsakė.

Įvedus papildomus kodus, mokinių atsakymai pasiskirstė taip: vienodas procentas mokinių (po 10,75 proc.) nurodė kitą, bet netinkamą žanrą arba vietoj žanro nurodė funkcinį stilių. Tokie rezultatai kelia nerimą, nes žanrai yra išsamiai nagrinėjami ir per stilistikos, ir per literatūros pamokas, todėl mokiniais neturėtų būti labai sunku juos atpažinti.

13.1. Kuriam funkciniam stiliui priskirtumėte šį tekstą?

13.2 Atsakymą argumentuokite.

13.1 ir 13.2 užduotimis tikrinti reprodukovimo gebėjimai.

13.1 klausimo sunkumas 63,50, skiriamoji geba – 36,67. Tai gana rutininis klausimas, kurį būsiant teste tikrai nesunku prognozuoti, tačiau 37 proc. mokinių nesugebėjo pateikti teisingo atsakymo arba visai neatsakinėjo į klausimą. Priešingai nei nurodant žanrą, šiuo atveju tik 4,25 proc. mokinių nurodė netinkamą stilių, o 3,25 proc. mokinių vietoj stiliaus nurodė žanrą. Atsakymų į šiuos abu klausimus lyginimas leidžia daryti prielaidą, kad literatūros teorijos ir stilistikos dalykų mokiniai mokosi nesistemiškai.

13.2 užduoties sunkumas – 25,13, skiriamoji geba – 40,00. Net 62,75 proc. mokinių atsakė neteisingai arba užduoties neatliko. Tik 13 proc. mokinių apibūdino ir turinį, ir raišką. 18,75 proc. mokinių apibūdino tik turinį, o tik 4 proc. mokinių apibūdino raišką.

Stilistikos klausimai išlieka vieni sunkesnių, nors stilistikos kursas sudaro dvyliktos klasės kurso pagrindą. Tai, kad mokiniai dažniausiai kalba tik apie temos aktualumą ir visiškai neanalizuoja stiliaus kalbinės raiškos, rodo, kad ir stilistikos mokoma nepakankamai efektyviai, pasitenkinama tik formaliu stiliaus nustatymu (arba spėjimu). Mokiniai ir nežino meninės raiškos priemonių, ir nesuvokia, koku tikslu jos vartojamos. Aiškėja tendencija, kad visi su teksto raiškos komentavimu susiję klausimai mokiniams yra sunkūs.

14. Kritišką skaitytojas nuolat vertina skaitomų tekstų teiginius: kai kuriems pritaria, kai kuriems yra linkęs prieštarauti. Suformuluokite vieną teksto mintį, kuriai pritariate arba kurią norite paneigti, ir pateikite savo argumentus.

Šia užduotimi tikrinti produkavimo gebėjimai. Užduoties sunkumas – 39,13, skiriamoji geba – 37,50. Net 48,50 proc. mokinių užduoties neatliko arba atliko neteisingai. Tai buvo naujo pobūdžio užduotis, todėl galima buvo tikėtis, kad ji bus sunki. Atliekant šią užduotį mokiniams reikėjo 1) nuspręsti, kuriam teksto teiginiui jie pritaria arba kurį teiginį nori paneigti; 2) teiginį suformuluoti ir užrašyti; 3) pateikti savo argumentus. Mokiniai turėjo aiškiai, logiškai formuluoti savo mintis, todėl jiems galėjo iškilti ir kalbinės raiškos problemų.

Kalbos užduočių analizė

Teste 50 proc. taškų skiriama už kalbos sistemos išmanymą bei gebėjimą taikyti turimas žinias. Kalbos užduotimis buvo tikrinami produkavimo (žinių taikymo) gebėjimai. Analogiški taisyklingos rašybos, skyrybos bei kalbos kultūros vartosenos gebėjimai (nors ir kitokioje kalbinėje situacijoje) vertinami tikrinant teksto interpretacijos darbus, ten raštingumo taškai skiriami už taisyklingą rašybą, skyrybą bei žodyno ir gramatikos taisyklingumą.

Pirmosios dvi kalbos užduotys buvo skirtos įvertinti mokinių turimas sintaksės žinias: gebėjimą parašyti reikiamus skyrybos ženklus bei pasirinkti tinkamą skyrybos ženklų paskirties aiškinimą. Skyrybos užduočiai pateikiamas rišlus tekstas sudaro galimybes patikrinti, kaip mokiniai suvokia teksto prasmę ir geba taisyklingai skirti sintaksines konstrukcijas. Mokymosi procese mokiniai skatinami prasmingai analizuoti sakinių ir skirti įvairias sintaksines konstrukcijas.

1-oji užduotis (žr. Statistinės analizės p. 16) – padėti trūkstamus skyrybos ženklus – mokiniams buvo viena sunkiausių, o koreliacija viena geriausių teste. Užduoties sunkumas – 37,63, skiriamoji geba – 41,94, koreliacija – 0,67. Tai rodo, kad užduotis parengta gerai, tik mokinių žinios ir gebėjimai prastoki.

Aptariant detalesnei analizei atrinktus darbus buvo kreipiamas dėmesys į šių sintaksinių konstrukcijų skyrybą: įterpinių, išplėstinių pažyminių, šalutinių sakinių, įsiterpusių į pagrindinį, sudėtinių sujungiamųjų ir bejungtukųjų sakinių, skyrybą. Taip pat analizuoti nemotyvuotos skyrybos atvejai.

Eil. nr.	Pozicija	Visai nedaro klaidų (proc.)	Daro 1 klaidą (proc.)	Daro daugiau kaip 1 klaidą (proc.)
1.	Įterpiniai	43,56	27,00	29,00
2.	Išplėstiniai pažyminiai	65,25	27,75	6,50
3.	Šalutiniai sakiniai, įsiterpę į pagrindinį	32,75	18,75	48,00
4.	Sudėtiniai sujungiamieji ir bejungtukiai sakiniai	29,75	47,00	22,75
5.	Nemotyvuota skyryba	12,75	14,25	72,75

Kaip matyti iš pateiktos lentelės, geriausiai mokiniai skyrė išplėstinius pažyminius, prastai – šalutinius sakinius, įsiterpusius į pagrindinį, o daugiausia darė nemotyvuotos skyrybos klaidų. Abejonių kelia įterpinių ir išplėstinių pažyminių skyrybos rezultatų patikimumas: valstybinio egzamino metu minėtų konstrukcijų skyryba yra viena sudėtingesnių, tą patį patvirtina ir teksto interpretacijos vertinimas. Darytina prielaida, kad mokyklinio egzamino metu kai kur buvo pažeista egzamino vykdymo arba vertinimo tvarka.

Problemų sukėlė įterpinių ir šalutinių sakinių, įsiterpusių į pagrindinį, skyryba. Šias konstrukcijas mokiniai prastai skiria kiekvienais metais. Viena iš priežasčių galėtų būti sintaksinio nagrinėjimo įgūdžių stoka.

Didžiausią nerimą kelia nemotyvuota skyryba, kai mokiniai rašo skyrybos ženklus ten, kur jų nereikia. Tai leidžia daryti prielaidą, kad mokiniai tokiu atveju visiškai nenagrinėja sakinio.

Ši užduotis iš esmės patvirtino ankstesnių metų pastebėjimus: pirma, mokiniai skyrybos ženklus rašo neanalizuodami sakinių, antra, populiariausias skyrybos ženklas yra kablelis, vengiama rašyti brūkšnius (pvz., skiriant priedėlį, derinamuosius pažyminius ar bejungtuku ryšiu sujungtus sakinius), trečia, dvitaškis rašomas ten, kur jo nereikia (pvz., skiriant derinamuosius pažyminius po pažymimojo žodžio). Kita vertus, brūkšniais mokiniai linkę skirti įterptinius sakinius ir paprastos konstrukcijos įterpinius, nors šiais atvejais pirmenybė teiktina kableliams arba skliausteliams. Skyrybos ženklų pasirinkimas leidžia daryti prielaidą, kad mokiniai, intuityviai jausdami ar žinodami, kur reikia rašyti skyrybos ženklą, pasitenkina tuo žinojimu ir nemąsto, kuris skyrybos ženklas būtų tinkamesnis.

2-ojoje užduotyje (žr. Statistinės analizės p. 17) mokiniai turėjo paaiškinti, kas skiriama skaitmenimis pažymėtais skyrybos ženklais. Užduoties sunkumas –53,50, skiriamoji geba – 0,42. Norint tinkamai atlikti šią užduotį, mokiniams reikėjo neblogai išmanyti įvairius sintaksės dalykus. Klaidų pobūdis rodo, kad dalis mokinių rinkosi atsakymą neanalizuodami sakinio, o tiesiog pagal pasirinkamųjų atsakymų formuluotes.

Analizuodami pirmąją sakinį (sunkumas – 74,75) mokiniai klydo pasirinkdami šalutinį sakinį kaip teisingą aiškinimą vietoj įterpinio: mokinius klaidino jungiamasis žodis *kaip*, kuris dažnai jungia šalutinį sakinį.

Analizuodami antrąjį sakinį (sunkumas – 50,25) mokiniai painiojo vienaarūšes sakinio dalis su vienaarūšiais šalutiniais sakiniais: pamatę pasikartojantį jungtuką *ar* nerado dviejų skirtingų gramatinių centrų.

Analizuodami trečiojo sakinio skyrybą (sunkumas – 36,50) mokiniai neatpažino šalutinio sakinio, įsiterpusio į pagrindinį: net 41,50 proc. mokinių manė, kad tikrinama konstrukcija yra tikslinamoji aplinkybė. Toks mokinių pasirinkimas leidžia daryti prielaidą, kad mokiniai arba nepamatė jungtuko, arba nerado atskiro gramatinio centro.

Analizuodami ketvirtąjį sakinį (sunkumas – 52,50) mokiniai turėjo atpažinti priedėlį. Net 32,25 proc. mokinių minėtą konstrukciją laikė įterpiniu. Tai rodo, jog mokiniai nežino priedėlio požymių arba nenagrinėja sakinio: keldami klausimus sakinio dalims, jie pastebėtų, kad minėta konstrukcija yra sakinio dalis, todėl negali būti įterpiny.

Ši užduotis atskleidžia mokinių gebėjimus nagrinėti sakinių sintaksiškai. Pakankamai aiškios jos sąsajos su prieš tai aptarta skyrybos užduotimi: abi jos reikalauja išmanyti ne tik skyrybą, bet ir sintaksę. Šioje užduotyje pateikiami atskiri skyrybos variantai atskleidžia, kokių sintaksinių konstrukcijų mokiniai neatpažįsta, kiek jie remiasi sintaksine sakinio analize ir morfologine sintaksinių konstrukcijų raiška.

3-ioji užduotis (žr. Statistinės analizės p. 18) buvo skirta įvertinti mokinių taisyklingos rašybos įgūdžius. Ši užduotis nebuvo pati sunkiausia iš kalbos užduočių. Užduoties sunkumas – 65,55 skiriamoji geba – 32,42.

Aptariant detalesnei analizei atrinktus darbus buvo kreipiamas dėmesys į šių rašybos taisyklių taikymą: nosinių raidžių rašyba žodžių šaknyje, ilgųjų ir trumpųjų balsių rašyba šaknyje ir priesagoje, e, è, ie rašyba žodžių šaknyje, priešdėlių rašyba, linksnių galūnių rašyba, žodžių rašymas kartu ir atskirai. Geriausiai mokiniai rašė priešdėlius – visai klaidų nedarė 75 procentai mokinių. Kitų rašybos atvejų analizė pateikiama lentelėje.

Eil. nr.	Pozicija	Visai nedaro klaidų (proc.)	Daro 1 klaidą (proc.)	Daro daugiau kaip 1 klaidą (proc.)
1.	Nosinių raidžių rašyba žodžių šaknyje	56,00	30,75	12,50
2.	Ilgųjų ir trumpųjų balsių rašyba šaknyje ir priesagoje	47,25	23,75	28,25
3.	e, è, ie rašyba žodžių šaknyje	86,75	11,75	0,75
4.	Priešdėlių rašyba	75,00	23,00	1,00
5.	Linksnių galūnių rašyba	53,75	26,00	19,50
6.	Žodžių rašymas kartu ir atskirai	17,50	22,50	59,25

Kaip matyti iš pateiktos lentelės, daugiausia problemų kelia žodžių rašymas kartu ir atskirai. Ilguosius ir trumpuosius balsius mokiniai prastokai rašo kasmet. Rašant kai kuriuos žodžius (*pojūčiai ir kt.*) reikėjo taikyti konkrečią rašybos taisyklę, kitus žodžius (*tupia ir kt.*) reikėjo rašyti remiantis fonetiniu rašybos principu, o mokiniai ne visada gali pasiremti savo tartimi.

Mažiausiai mokiniai klysta, rašydami nosines raides žodžių šaknyse. Tai, kad laikantiems mokyklinį egzaminą nekelia didesnių sunkumų nosinių raidžių rašyba žodžių šaknyse, kelia abejonių, nes laikantiems valstybinį egzaminą tai vieni sunkiausių rašybos atvejų. Tas pats pasakytina ir apie ilgųjų bei trumpųjų balsių rašybą žodžių šaknyse. Ugdymo procese taisyklingos tarties problema išlieka viena aktualiausių mokant ilgųjų ir trumpųjų balsių rašybos, mokinių darbuose gausu tokio pobūdžio klaidų, todėl mokinių rezultatai kelia abejonių. Tokiu atveju darytina prielaida, kad vertinimas ar administravimas mokyklinio egzamino metu nėra visiškai objektyvūs.

4 – ioji užduotis (žr. Statistinės analizės p. 19) tikrino reprodukovimo gebėjimus ir buvo skirta įvertinti mokinių turimas kalbos kultūros žinias bei gebėjimą tas žinias taikyti konkrečioje situacijoje. Mokiniai turėjo atrinkti taisyklingus įvairių konstrukcijų variantus. Užduoties sunkumas – 48,23, skiriamoji geba – 31,83. Norėdami atlikti šią užduotį mokiniai turėjo pakankamai gerai išmanyti kalbos vartosenos normas.

Panagrinėjus mokinių atsakymus matyti, kad sunkumų jiems kėlė tik kai kurių žodžių vartojimas: tik 19,75 proc. mokinių taisyklingu laikė žodį *rastūsi* (5 sakiny), 45 proc. mokinių taisyklingu laikė žodį *matyt* ir 48,75 proc. mokinių taisyklingu laikė žodį *apskritai* (2 sakiny). Visus kitus atvejus daugiau kaip 60 proc. mokinių pasirinko tinkamai. Prasta užduoties skiriamoji geba rodo, kad tokiu būdu kalbos kultūros žinios nėra tinkamai patikrinamos, nes ir stipresni, ir silpnesni mokiniai vienodai gerai arba vienodai prastai atlieka šią užduotį.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

1. Remiantis mokyklinio egzamino teksto interpretacijos ir rašinių pervalinimo rezultatais bei statistine analize, galima teigti, kad mokinių pasirengimo lygis šiai egzamino daliai yra vidutiniškas: daugumoje darbų paviršutiniškai suvokiama teksto prasmė, analizuojami paskiri žodžiai, frazės ar motyvai.

2. Mokiniams sunkiausiai sekėsi aptarti ir argumentuoti teksto meninę kalbą. Mokymo(si) procese reikėtų skirti daugiau dėmesio meninių raiškos priemonių paskirčiai konkrečiame tekste aptarti: kaip jos padeda atskleisti veikėjo/lyrinio subjekto vidinį pasaulį, veiksmo/vyksmo situaciją ir kt.

3. Dauguma mokinių geba įvardyti svarbiausius teksto struktūros elementus, tačiau būtina daugiau dėmesio skirti veikėjo/lyrinio subjekto, jo nuotaikos, erdvės, laiko kaitai aptarti, siejant su teksto visumos prasme. Įvaizdžiai, detalės tėra tik priemonės atskleisti teksto prasmę.

4. Temų, problemų ir vertybių analizė, gebėjimas tai susieti argumentuotai – vienas sunkiau aptariamų aspektų, todėl literatūros mokymo procese reikia orientuoti į tematikos, problematikos argumentavimą, nes nuo to priklauso interpretacijos pagrįstumas ir kryptingumas.

5. Mokiniams vis dar sunku skaitomą tekstą motyvuotai sieti su kontekstu. Dalies mokinių darbuose labai dažnai apsiribojama tik konteksto įvardijimu, t.y. surašomos bendriausios teksto ypatybės, autoriaus kūrybos bruožai, kurie neturi nieko bendro su interpretuojamu tekstu. Reikėtų remtis tokiu kontekstu, kuris padėtų atskleisti teksto prasmę. Be to, juo turi būti remiamasi ne tik įžangoje, bet ir analizuojant pasirinktą tekstą.

6. Skaitant mokinių darbus pastebėta, kad vis dar sunku pasirinkti aiškią interpretavimo kryptį. Tai susiję su nepakankamu gebėjimu atidžiai skaityti tekstą, matyti jo visumą ir pasinaudoti analize interpretuojant. Mokymo procese būtina skirti daugiau dėmesio galimoms interpretavimo kryptims, motyvuotam jų pasirinkimui.

7. Analizuojant mokinių darbus raiškos kriterijumi, prieita prie išvados, kad mokiniai geriau skaido kuriamą tekstą pastraipomis, tačiau reikėtų atkreipti dėmesį į pastraipos vidinę struktūrą (teiginys–argumentai – apibendrinimas) ir laikytis įžangos ir pabaigos proporcijų.

8. Statistiniai duomenys rodo, kad mokiniai sunkiai kuria rišlų tekstą logiška ir tinkamo stiliaus kalba, todėl mokymo procese reikėtų kuo daugiau dėmesio skirti:

- morfologinių formų (asmens, skaičiaus, giminės, laiko) derinimui;
- tinkamam sakinio dėmenų siejimui;
- tinkamam sakinio ribų nustatymui;
- minties aiškumui, tikslumui, logiškumui;
- žodžio vartojimui tinkama reikšme.

9. Teksto interpretacijos darbuose gausu citavimo klaidų: dažnai iškraipomas autoriaus tekstas (keičiamas laikas, linksniai; praleidžiami žodžiai), citata tik atkartoja teiginio mintį, logiškai nesiejama su teiginiu, teiginys grindžiamas keliomis citatomis, tačiau ne visos jos dera. Įžymių žmonių mintis ar kitus šaltinius, kurių mokiniai negali tiksliai pacituoti, derėtų persakyti vartojant įterptines konstrukcijas (anot autoriaus, pasak autoriaus ir kt.).

10. Mokiniai turėtų laikytis lietuvių kalbos bendrųjų raidžių rašymo taisyklių.

11. Raštingumo ugdymas neturėtų apsiriboti vien lietuvių kalbos pamokomis, per kitų dalykų pamokas turi būti ugdomas mokinių kalbinis jausmas, siekiama tikslingo ir taisyklingo žodžių vartojimo.

12. Mokytojams – mokinių darbų vertintojams – būtina vadovautis egzamino vertinimo instrukcijomis:

- rašinio ir teksto interpretacijos turinį vertinti pagal atitinkamas vertinimo normas;
- žymėti teksto pobūdžio, struktūros, konteksto fakto klaidas darbo parašėje ir atimti po vieną tašką iš atitinkamo turinio aspekto;
- vertinti ir žymėti teksto vientisumo, stiliaus, gramatikos, rašybos ir skyrybos klaidas ir trūkumus tik darbo parašėje;
- žymėti visus teksto vientisumo trūkumus darbo parašėje;
- dubliuoti visas stiliaus, gramatikos, rašybos ir skyrybos klaidas ir jas žymėti darbo parašėje, kaip nurodyta vertinimo normose;
- tikrinti cituojamo teksto tikslumą ir taisyklingumą;

- klaidomis nelaikyti skyrybos alternatyvius ir kalbos kultūros geriau nevertotinus atvejus.

13. Išanalizavus mokinių atsakymus ir statistinius duomenis, paaiškėjo, kad teksto suvokimo užduotis mokiniams nebuvo lengva, kai kurie klausimai akivaizdžiai per sunkūs mokyklinį egzaminą laikantiems mokiniams.

14. Mokiniai geriau atsakė į klausimus, kurie tikrino skaitomo teksto turinio suvokimą, sunkesni buvo klausimai, reikalaujantys aptarti teksto kalbinės raiškos ypatumus. Tekstų kalbinės raiškos aptarimui ugdymo procese turėtų būti skiriama daugiau dėmesio.

15. Sunku mokiniams buvo nustatyti, kokio tikslo siekė autorius, ir argumentuoti aptariant kalbinės raiškos priemones.

16. Sunkiai mokiniams sekėsi formuluoti teksto temą. Mokant suvokti skaitomą tekstą (ir grožinį, ir negrožinį) mokiniai visada turėtų būti skatinami formuluoti teksto temą, problemą, pagrindinę mintį, tas formuluotes svarstyti, tobulinti. Mokiniais turi būti paaiškinti temos, problemos, pagrindinės minties skirtumai ir sąsajos.

17. Sunkūs mokiniams buvo klausimai, reikalaujantys rasti tekste ir išrašyti kelis dalykus bei juos pagrįsti argumentais, daryti išvadas. Ugdymo procese mokiniai turi būti kuo dažniau skatinami argumentuoti savo teiginius, aptarti kitų pateikiamus argumentus.

18. Sunku mokiniams buvo formuluoti mintis savais žodžiais, pavyzdžiui, paaiškinti pavadinimo prasmę ar pagrįsti/paneigti pasirinktą teiginį. Ugdymo procese reikėtų kuo daugiau dėmesio skirti pastraipos (kelių sakinių) apimties atsakymų formulavimui raštu. Tai aktualu ir aptariant teksto interpretaciją raiškos aspektu.

19. Kad mokiniai galėtų sėkmingiau atlikti teksto suvokimo užduotį, juos reikėtų paakinti

- atidžiau panagrinėti klausimų formuluotes;
- atkreipti dėmesį į skiriamų taškų skaičių;
- vengti pernelyg bendrų formuluočių, stengtis formuluoti mintis taip, kad atsispindėtų teksto specifika;
- mokytis formuluoti mintis glaustai, logiškai, nuolat pasitikrinant, ar formuluotė neprieštarauja teksto prasmei, ar jos neiškreipia;
- tinkamai vartoti kalbotyros bei literatūrologijos sąvokas.

20. Apibendrinus skyrybos ir sintaksinio nagrinėjimo įgūdžius tikrinančių užduočių rezultatus teste, galima teigti, kad sunkiausiai sekėsi skirti įterpinius ir sudėtinius sakinius. Tokios konstrukcijos dažnos rašytinėje kalboje, todėl būtina mokyti jų skyrybos.

21. Skyrybos užduotis, prašanti paaiškinti padėtus skyrybos ženklus, kelia abejonių dėl galimybių nusirašyti ar spėti atsakymą. Užduočių rengėjams siūlytina pamąstyti apie šios užduoties formato tobulinimą.

22. Ne pirmus metus ryški tendencija, kai mokiniai skyrybos ženklus rašo nemotyvuotai, nesugeba sistemingai taikyti tų pačių skyrybos taisyklių skirtingose užduotyse. Ugdymo procese reikėtų daugiau dėmesio skirti sintaksinei sakinio analizei.

23. Rašybos užduotis parodė, kad daroma daugiau klaidų ten, kur reikia remtis kalbos sistemos išmanymu, kur rašyba priklauso nuo gebėjimo atrasti atskiras žodžio dalis. Mažiau klaidų daroma, rašant įprastus vartoti žodžius, dažniau klystama, rašant retai girdimus, vartojamus žodžius.

24. Kalbos kultūros užduotis didesnių sunkumų nesukėlė.

TEKSTO INTERPRETACIJOS/ RAŠINIO PAVYZDŽIAI

1 pavyzdys. Mokiniai geba tik įvardyti atskirus struktūros elementus, visai nesiedami jų su teksto prasme.

Poetės kūrinys yra pačios S. Nėries vidinių pamąstymų, minčių eilės. Jam, kaip ir daugeliui poetės kūrinių, būdingas formų lengvumas, nesudėtingai ir aiškiai išdėstytos mintys.

Eilėraščio pavadinimas iškelia kūrinio temą, tiksliai nusako kas bus pagrindinis šio eilėraščio veikėjas.

Kūrinio laikas yra tiksliai neapibrėžtas, tačiau iš užuominų galima suprasti, jog tai vasara. "Brydė rugiuos..." Iš tam tikrų aplinkos objektų suprantama, jog tai vasaros pabaiga „Gėlė nuvytus mėlyna“.

Poetė erdvę nusako konkrečiomis nuorodomis: „Toli paklydo mano vaikelis/ Baltuos miškuos“. Kūrinyje yra neakivaizdžiai įsipynusi vidinė, poetės sielbarto, bei išorinė erdvė. Autorės aprašoma gamta: miškai, rugiai — leidžia įsigilinti apie jos svarbą, daromą įtaką pasakotojui bei veikėjui.

2 pavyzdys. Analizuodami mokiniai nukrypavo į savo pačių emocijas ar įspūdžius, nesiedami su kūrinio prasme.

Salomėja Nėris Mano vaikelis

Salomėja Nėris — viena žymiausių ir talentingiausių poečių moterų. Kūrė Sovietinės okupacijos metais. Būdama jauna ji tikėjo bolševikų mintimis, savo neoromantiniuose eilėraščiuose pritarė sovietų melagystėms. Daug metų gyveno ir kūrė išeivijoje. Subrendusi suprato savo klaidas ir per kūrybą ėmė atgailauti dėl išdavystės tėvynei Lietuvai. Tai atsispindi ir mano analizuojamame eilėraštyje „Mano vaikelis“.

Kūrinio tema, atskleidžiama penkiuose posmuose, — kelias į tėvynę. Pagrindinė mintis — tėvynės ilgesys.

Jau pirmoje pirmo posmo eilutėje paminimas vienas dažniausiai autorės eilėraščiuose sutinkamų įvaizdžių — takelis. „Brydė rugiuose“ čia vaizduoja kelią, vedantį į tėvynę lyrinio „aš“ mintis ir sielą. Klausimas „Kur tu iries“, užduodamas posmo pabaigoje, rodo sutrikimą, klaidingo kelio pasirinkimą.

Tai pabrėžiama antrajame posme. Jame minima „aguonulė raudona“ — Sovietinė Rusija, jaunystėje sumaišiusi S. Nėries mintis. Todėl ir rašoma:

„Toli paklydo mano vaikelis“.

Šiais žodžiais autorė pripažįsta neteisingą savo požiūrį, kurio dabar išsižada, teigia kad tai jai svetima:

„Bet nesuranda mano vaikelis

Rugių dainos“.

Apie nesusikimą nuo socialistinių pažiūrų liudija eilėraščio paskutinis posmas. Pradžioje minėta „aguonulė raudona“ jau vaizduojama „sudraskyta“, o geresnio gyvenimo iluzijas simbolizuojanti „rugių gėlė mėlyna“ — nuvytusi.

Eilėraštyje užbaigia atvira atgaila, savotiškas tėvynės atsiprašymas — vaikas, pradžioje pasukęs neteisingu keliu dabar „sukniubęs rauda“.

Lyrinis subjektas - subjektyvus. Eilėraštyje jis atvirai išsako savo jausmus — gailestį, nusivylimą, ilgesį.

Erdvė — atvira. Tai poetės mėgiamas Lietuvos kaimo gamtovaizdis — rugių laukas, gėlės. Žvilgsnis kyla į viršų nuo žemės iki saulėto dangaus, pilno „margų drugelių“. Galė vėl nusileidžiama ant žemės.

Laikas nuolat keičiasi — pradžioje vyrauja esamasis, vėliau keičiasi į būtajį, būsimąjį ir vėl grįžta į esamąjį.

Eilėraštyje vaizdingesnį ir žaismingesnį daro meninių išraiškos priemonių gausa. Jame daugybė epitetų („baltaplaukis vaikelis“, „baltuos miškuos“, „margų drugelių“). Kalbą pagyvina retorinis klausimas („Kur tu iries?“), metaforos („pilna žemė spindulių“).

Šis S. Nėries eilėraštyje, kuriame puikiai perduodamas poetės skausmas ir gailestis, priverčia skaitytoją susimąstyti ir nesmerkti jos dėl praeities klaidų. Mane jis taip pat paveikė. Štaitydamas susimąsčiau apie gyvenimą toli nuo tėvynės, apie jos svarbą mano paties gyvenime. Manau, kad puiki poetės kūryba taip priverčia pasijusti ne vieną.

3 pavyzdys. Pakankamai gero darbo pavyzdys.

Justinas Marcinkevičius „Mažvydas“

interpretacija

J. Marcinkevičius savo kūrybinį kelią pradėjo 1955 m. Svarbi ir reikšminga poeto kūryboje yra dramatinė trilogija — „Mindaugas“, „Mažvydas“, „Katedra“. Ji pasakoja apie valstybę, jos kalbą ir tikėjimo išlaikymą.

„Mažvydą“ pats J. Marcinkevičius vadina trijų dalių giesme. Taip yra todėl, kad daugelis faktų apie šio iškilaus žmogaus gyvenimą yra nežinomi. Kuriant šią dramą rašytojas turėjo pasikliauti savo nuojauta, spėjimais ir fantazija. Čia vaizduojamas lietuvių raštijos pradininkas — taurios sielos, paprastas žmogus, paaukojęs savo asmeninę laimę pareigai. Nagrinėjamoje ištraukoje aprašomas Mažvydo ir jo pusbrolio Vilento pokalbis. Šis dialogas yra labai reikšmingas, nes atskleidžia daugelį Mažvydo išgyvenimų.

Pokalbio pradžioje ryškėja priešprieša tarp pusbrolių, jų nuomonių nesutapimas ir skirtingas Mažvydo darbo vertinimas. Vilentas įsitikinęs, jog Katekizmas, tai: „Titano darbas!“ Tačiau Mažvydas nėra linkęs su tuo sutikti. Jis yra žmogus, dėl jaučiamos pareigos kalbai paaukojęs savo laimę. Dėl šio didžiai vertinamo darbo jis turi gyventi ne savo tėvynėje, todėl Mažvydui tai primena varginantį ir monotoniškai beprasmi darbą, tokį kaip akmens ridenimas į kalną („E, greičiau Sizifo...“).

Vėliau jų pokalbis pakrypsta kita linkme. Nusivylęs Mažvydas netiki, kad vilties išgelbėti nykstančią lietuvių kalbą nepraras ir Vilentas: „Palauk, palauk — žiūrėsiu, ar ilgai/ Lietuviškai sakysi Karaliaučiu/ Pamokslus savo...“ Tačiau Vilentas savo atsakymu parodo ryžtą nepasiduoti, tikėjimą ir viltį („Kol klausys — sakysiu“). Taigi kol kas Vilentas atrodo ryžtingas, o Mažvydas — nusivylęs ir pasimetęs.

Tolesnėje Mažvydo kalboje aiškėja ir jo nusivylimo, nepasitikėjimo ir netikrumo jausmo priežastys. Visų pirma, Mažvydas bijo, kad jo darbas ir auka neliktų bereikšmiai („Jei tas akmuo./.../ I prarają nukris — tai mūsų darbas/ Ir mūs gyvenimas neturi tikslo.“). Labai svarbu Mažvydui ir tai, kad jam teko atsisakyti tėvynės. Jo priežastys aiškėja antrojoje giesmės dalyje, jo jaunystės prisiminimuose. Tėvynės ilgesys labai apsunkena šio žmogaus gyvenimą. Dabar jau aišku, kad Mažvydas jaučia praeityje padaręs klaidą ir, jei galėtų ką nors pakeisti, pasirinktų Lietuvą, gyvenimą joje („Nepažinau tada, mielasio mano./ Nei Lietuvos, nei Dievo“). Toks pasirinkimas gali reikšti ir tai, kad Mažvydas labiau vertina tėvynę nei tikėjimą. Tačiau svarbiausia, kas lėmė sunkų protagonistą pasirinktą kelią, yra pareiga tėvynei, pareiga kalbai ir raštijai („Tik pareiga/ Mane čia atvedė ir čia paliko.“).

Toliau kalbėdamas Mažvydas prisimena, kaip nunešė Katekizmą kunigaikščiui, ir jo žodžius: „Per Dievą,- sako,- Lietuvą atvesiu/ I Prūsiją. Ko nepadarė kardas./ Ją padarys knyga ir Dievo žodis“. Mažvydas supranta kunigaikščio kėslus ir pajunta milžinišką grėsmę Lietuvai, jos kalbai ir raštijai. Jis numano, kad jo darbą — Katekizmą, kurį jis parašė iš pareigos tėvynei, gelbėdamas ją, ruošiamasi panaudoti visai kitiems tikslams — naikinimui, lietuvių tautos išnykimui. Mažvydas pajunta milžinišką atsakomybės našta („Kokia ironija! Išvaizduoji./ Pats savo rankom sau neriesi kilpą“).

Kiek patylėjęs Mažvydas paaiškina Vilentui, kodėl jis negyvena Karaliaučiuje. Gyvendamas mažame kaimelyje, padėdamas špitolninkams, savo žmonai, jos broliams ir rašydamas Lietuvai, Mažvydas sugeba bent iš dalies pateisinti save („Esi čionai, kad pats save atpirkčiau.“).

Taigi Justinui Marcinkevičiui pavyko sukurti labai įtaigų ir tikrovišką Mažvydo paveikslą. Tai žmogus, kuris Lietuvai atidavė viską, ką turėjo, kartu, tai kankinio simbolis. Tačiau jis ir žmogus, visai toks kaip ir mes. Jis klysta, myli, jaudinasi. J. Marcinkevičius sukūrė Mažvydą tokį, iš kurio kiekvienas iš mūsų turėtų ko pasimokyti.

4 pavyzdys. Vidutinio darbo pavyzdys.

V. Mykolaitis — Putinas „Altorių šešėly“

Vincas Mykolaitis — Putinas — žymus XIX a. lietuvių literatūros rašytojas. Jo kūryboje nagrinėjami žmogaus būties klausimai. Putino veikėjas yra draskomas vidinių prieštaravimų, svarstymų. Veikėjas nuolat apmąsto savo gyvenimą, padarytus

svarbius sprendimus. Šie bruožai ryškiausiai atsispindi Putino parašytoje apysakoje „Altorių šešėly“. Pagrindinis veikėjas – Liudas Vasaris, kuris nuolat svarsto, ar pasirinko teisingą gyvenimo kelią. Tai ypač išryškėja vienoje apysakos ištraukoje.

Šioje ištraukoje aprašomi Liudo Vasario apmąstymai, svarstymai. Dabar jis yra kunigas, turi atsiduoti savo darbui, tarnauti Dievui. Jis nebe paprastas žmogus, kuris gali džiaugtis visais gyvenimo malonumais. Vasaris sėdi gimtoje žemėje susiradęs atokią vietelę, iš kurios atsiveria gražus reginys. Ji užplūsta daugybė jausmų, prisiminimų. Liudas jaučia žemę, visus kvapus, gamtą. Dabar jis gali būti pats su savimi ir su savo mintimis. Veikėjas jaučiasi tarsi ištrūkęs iš jį supančių kasdienių pančių, jis patiria tikruosius žmogiškus jausmus, jų esmę. Vasaris atranda savyje naujų, nepaliestų ir nežinomų jėgų, kurios užplūsdavo tik tokiais momentais kaip dabar. Tuomet Liudas atitrūksta nuo varginančios kasdienybės. Jam nepatinka būti paprastu kunigėliu, kuris turi žemintis. Veikėją vargina bobulės, kurios jį laiko šventu žmogumi, vyresnieji kontratai, kurie žiūri į jį iš aukšto. Visi šie sunkumai Vasarini iškyla sėdint šilėlyje. Iš čia jis mato Kalnynų bokštą – bokštą, prie kurio jį riša vikaro pareigos. Nors Liudas tarnauja Dievui, bažnyčiai, jis nejaučia tikrojo kunigystės pašaukimo. Veikėjas iš tikrųjų neišsivaizduoja savęs visą gyvenimą būsiančio kunigu, tarnaujantio bažnyčiai ir Dievui. Jam tai atrodo kaip neįmanomas dalykas. Taip yra todėl, kad tokiu momentu, kaip dabar, Liudas pasijunta laisvu žmogumi, kuris turi savo svajones, jausmus. Dabar Vasaris jaučiasi kaip pilnavertis žmogus – tikras žmogus. Jis iš tikrųjų bijo viso to, kas yra šventa, kilnu ir nepaprasta. Todėl neišsivaizduoja, kaip toks paprastas žmogus gali visą gyvenimą būti kunigu. Susiliejęs su gamta veikėjas pajunta tikrąją savo sielą, savo norus ir svajones. Jis jaučia, kas iš tikrųjų yra. Tuomet Vasaris supranta, kad jis yra poetas, meniškos sielos žmogus. Savyje Liudas pajunta gamtą, jos gyvenimą. Jo siela tarsi susijungusi su gamta, su pasauliu ir viskuo, kas yra aplinkui jį. Visos šios dvejonės drąsio jį, verčia nuolat mąstyti ar kunigystė yra tikrasis jo pašaukimas. Liudui vis labiau darosi aišku, kad jo pasirinkimas neteisingas. Tokie vidiniai nesutarimai ir prieštaravimai Vasarį kankino jau kunigų seminarijoje. Jau tada, žengus pirmą žingsnį į šventą gyvenimo kelią, Liudui buvo sunku ir nelengva suprasti tikrąjį savo pašaukimą. Juk mėgo kurti, rašyti eiles, skaitė poeziją. Menininkas, poetas – štai kas jis iš tikrųjų. Kunigystė buvo tėvų noras ir Vasaris norėjo jį išpildyti. Bet dabar supranta, ko iš tiesų nori ir trokšta jo širdis, kuri kupina svajonių, naujų vilčių ir norų. Apysakos pabaigoje Liudas Vasaris palieka savo pasirinktą kelią ir baigia kunigystę bei tarnavimą Dievui. Jis tampa tiesiog tokiu žmogumi, kokiu norėjo visada būti – laisvu ir nepriklausomu.

Ištraukoje išreikšti Liudo Vasario jausmus ir mintis padeda įvairios meninės priemonės, kurios suteikia vaizdingumo ir gražumo tekstui. Tekste pavartota daug epitetų, kurie nusako Vasario matomą vaizdą ir mintis: jauki, gražus, kvėpiančios, sušildytos, žmogiškąją, brangūs, reikalingi, nepaliestą, nežinomų, nesižeminęs, mėlynose, baltuose, slaptą.

Taip pat ištraukoje gausu metaforų, kurios atskleidžia Liudo jausmus: „tarytum būtų išsineręs iš visų laikinų savo gyvenimo aplinkybių <...> pajusdavo save patį kaip kokią nepaliestą versmę <...> nuplaudavo nuo širdies visą per dieną dienas prisirinkusį kartumą <...> kasdieniškoji realybė visai ištirpo mėlynose dangaus erdvėse, praskydo baltuose debesėliuose, išsisklaidė lengvuose pušų aromatuose“.

Tekste yra vienas palyginimas: „save patį kaip kokią nepaliestą versmę.“

Tai, kad veikėjas svarsto, mąsto parodo retoriniai klausimai, nutylėjimas: „Jis – Liudas Vasaris? <...> Juk jis štai dabar jaučia taip paprastai, žmogiškai – ir jis nori toks pasilikti – ir jis bijo viso to, kas nepaprasta, kilnu, šventa – kaip tad jis gali būti sacerdos in aeternum?..“

Tekste kartojami lotyniški pasakymai. Manau, todėl, kad kunigai mokėjo lotynų kalbą ir tokie pasakymai suteikia paslaptinumą ir įdomumą.

Perskaičius visą apysaką galima suprasti tikrąsias žmogaus vertybes. Tuomet supranti, ko žmogui reikia, kad jis būtų laimingas. Ši apysaka sudomina skaitytoją ir priverčia įsijausti į jo gyvenimą, problemas, išgyvenimus. Kai perskaičiau knygą „Altorių šešėly“, aš supratau, kad svarbiausia žmogui susirasti savo tikrąjį kelią gyvenime ir pasirinkti jį pagal savo norus ir svajones, o ne tai, ko iš tavęs tikisi kiti. Tiesiog norint būti laimingu reikia būti savimi.